JAARBOEK VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

81

1994

KONINKLIJK NEDERLANDS GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie:

E.J.A. van Beek, St. Michielsgestel
Drs. G. van der Meer, 's-Gravenhage
Dr. W. Op den Velde, Amsterdam
D. Purmer RA, Ruurlo

Redactie adres:

Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet
Postbus 11028,
2301 EA Leiden

ISSN 0920-380X

GERARD VAN LOON (1683-1758). THEORIE EN PRACTIJK VAN DE PENNINGKUNDE[1]

Het komt niet vaak voor dat een numismatisch handboek uit de 18e eeuw nog in onze tijd in binnen- en buitenland als voornaamste referentie wordt gebruikt in publikaties over penningkundige onderwerpen. Zo'n zeldzaam werk is Gerard van Loon's *Nederlandsche Historipenningen*, uitgegeven in vier foliodelen tussen 1723 en 1731.[2] Het bevat een beschrijving en afbeeldingen, in de vorm van kopergravures, van ca. 3000 penningen, ingebed in een doorlopend verhaal, dat ruim 150 jaar Nederlandse geschiedenis behandelt, tussen het jaar van de afstand van Karel V, 1555, en 1716, toen de Spaanse Zuidelijke Nederlanden werden overgedragen aan Oostenrijk. Die 3000 penningen zijn voor het grootste deel door Nederlandse medailleurs gemaakt, maar er zijn ook veel buitenlandse bij die op enigerlei wijze iets te maken hebben met de Nederlandse geschiedenis.

In de 19e en 20e eeuw zijn veel deelstudies over penningen uit de door Van Loon behandelde periode verschenen, er zijn nieuwe penningen gevonden die hij niet kende, allerlei misvattingen in de interpretatie van de penningen zijn verbeterd, en er zijn andere accenten gelegd. Er wordt nu b.v. veel aandacht geschonken aan de medailleurs die de penningen maakten en die door Van Loon nooit genoemd werden. Ondanks dit alles heeft zijn standaardwerk zich kunnen handhaven als referentie. Het is namelijk zo volledig, de afbeeldingen en beschrijvingen zijn zo nauwkeurig, de omschriften (meest in het Latijn) zijn zo goed vertaald, en bovendien vertelt Van Loon zijn verhaal zo boeiend, dat het nog steeds geschikt is om als handboek te dienen, en ook aantrekkelijk om te lezen.

Het werk is niet bijzonder zeldzaam, want er zijn meer dan 1000 sets in het Nederlands gedrukt. Bovendien verscheen er kort na het laatste deel van de Nederlandse editie een Franse vertaling in vijf delen,[3] die een ruime verspreiding in het buitenland heeft gevonden.

1 Vertaling en bewerking van het artikel: Gerard van Loon (1683-1758), Medallic Theory and Practice, in *Medals and Coins from Budé to Mommsen, Warburg Institute Surveys and Texts* XXI, London 1990, 87-99. The editors of the *Jaarboek* are grateful to the editors of the *Warburg Institute Surveys and Texts* for their permission to republish the article here.

2 G. van Loon, *Beschryving der Nederlandsche Historipenningen sedert de overdracht der heerschappye van Keizer Karel den vyfden op koning Philips zynen zoon tot het sluyten van den Uytrechtschen vreeden*, I-IV, 's-Gravenhage 1723-1731.

3 G. van Loon, *Histoire métallique des XVII provinces des Pays-Bas*, etc., I-V, La Haye 1732-1737, vertaald door Justus van Effen. In 1733 bezocht Van Loon de Zeeuw P. de la Rue, die aantekeningen maakte over de gesprekken die hij met hem voerde, o.a. over de *Nederlandsche*

Bijzonderheden over Van Loon's leven worden gegeven in een korte biografie door E. van Even, gepubliceerd in 1870.[4] Hij werd op 17 januari 1683 geboren te Delft, waar zijn vader advocaat was. De familie was ervan overtuigd dat zij afstamden van de Middeleeuwse Graven van Loon, via Johanna, erfgravin van Loon. Later heeft Gerard van Loon dit laten uitzoeken door de wapenkoning der Oostenrijkse Nederlanden te Brussel, en die claim schijnt toen bevestigd te zijn. Het wapenschild van de familie kwam ook overeen met dat van de echtgenoot van deze Johanna van Loon, Willem van Oreille.
Op 17-jarige leeftijd ging Van Loon studeren aan de Katholieke Universiteit te Leuven.[5] Hij behoorde nl. tot een Rooms Katholieke familie. Dat betekende in die tijd dat hij later nooit een overheidsfunctie zou kunnen bekleden. Die waren voorbehouden aan leden van de Nederduits Hervormde kerk. In 1702 behaalde hij een graad in de filosofie, waarna hij zijn studie in Leiden voortzette, ditmaal in de rechten. Daar promoveerde hij in 1705 op een proefschrift over testamentair recht. Hij keerde terug naar Delft, waar hij ca. 30 jaar zou blijven wonen. In de dertiger jaren verhuisde hij naar Leiden. Tot zijn dood in 1758 woonde hij daar op kamers. Hij is nooit getrouwd. Blijkbaar was hij gefortuneerd genoeg om geen rechtspraktijk te hoeven uitoefenen. Toch kan hij niet erg rijk geweest zijn, want bij zijn dood liet hij geen kapitaal na aan zijn enige zuster Anna, maar alleen het huis in Delft, een stuk tuinbouwgrond met huis bij Dordrecht en zijn bibliotheek van ruim 3000 delen, vele tekeningen, wat manuscripten en ca. 66 penningen. Het is natuurlijk mogelijk dat hij zijn kapitaal had gebruikt om een lijfrente te kopen.[6]

Historipenningen. Van Loon vertelde hem dat dit in Frankrijk vertaald werd, maar dat hij het niet als zijn werk zou erkennen, omdat de vertaler hem op sommige plaatsen niet goed had begrepen en een foute vertaling had gegeven. Dit moet een andere poging tot vertaling geweest zijn, want Van Effen woonde niet in Frankrijk, maar misschien heeft De la Rue zich vergist. Zie over hem S. Post, De bekering van Bernard Nieuwentijt (1654-1718), *De Achttiende Eeuw, Documentatieblad van de Werkgroep Achttiende Eeuw* 25 (1993) 2, 211-214. Voor het gesprek, zie *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* 13 (1905), 162-164.
De paginering van de Franse editie verschilt van die van de Nederlandse. In buitenlandse publikaties wordt altijd geciteerd uit de Franse editie.

4 E. van Even, Gerard van Loon, *De Dietsche Warande* 9 (1870), 197-243.

5 Van Loon is altijd verknocht gebleven aan de Leuvense Universiteit. Vijftig jaar na het behalen van zijn graad in de filosofie, in 1752, schonk hij een verguld zilveren beker en de door hem gepubliceerde werken aan die universiteit. De beker had hij in 1723 gekregen van de burgemeesters en de pensionaris van de stad Delft, als tegenprestatie voor zijn opdracht aan hen in het eerste deel van zijn *Nederlandsche Historipenningen*, waarvan zij ieder een exemplaar kregen. De beker wordt nu bewaard in het Rijksmuseum te Amsterdam. Zie J. Verbeek, De beker van Gerard van Loon, *Bulletin van het Rijksmuseum* 23 (4) (februari 1976), 227-236.

6 Aan P. de la Rue (zie noot 3) vertelde hij dat hij van de drukkers van zijn penninghistorie *f* 9000.- had ontvangen, waar ook nog onkosten vanaf gingen. De drukkers hadden er wel tachtigduizend gulden winst mee gemaakt. Volgens Van Even, 199, noot 1 (zie ook 223-

Gerard van Loon, 40 jaar oud, 1723. Gravure door J. Houbraken, naar een schilderij door Frans van Mieris, afgebeeld in *Beschryving der Nederlandsche Historipenningen*, I

Na zijn afstuderen schijnt hij zich eerst met Nederlandse letterkunde te hebben beziggehouden. In 1711 schreef hij b.v. een treurspel, Plautianus, in verzen.[7] Hij was bevriend met dichters, zoals Hubert Cornelisz. Poot. Waarschijnlijk heeft hij bijtijds ingezien dat zijn talenten elders lagen.
Zijn hele verdere leven heeft hij gewijd aan de studie van de numismatiek (en dan vooral penningen), en de Middeleeuwse geschiedenis van Nederland, en aan het schrijven van numismatische en historische werken. Hij stond in contact met alle penningverzamelaars en historici van zijn tijd, hij was zeer belezen, zowel in de klassieke literatuur als in moderne historische werken (dat wordt ook duidelijk uit alle verwijzingen in de marges van zijn boeken), en hij was een ijverig speurder naar oude historische documenten. Regelmatig reisde hij naar de Zuidelijke Nederlanden om onderzoek te doen in archieven en kloosterbibliotheken.
Van Even schreef zijn bibliografische schets, omdat hij niet goed kon verdragen dat er van zo'n belangrijke geleerde ruim een eeuw na zijn dood zo weinig bekend was, en dat zelfs zijn graf in Oegstgeest niet met een grafsteen was gemarkeerd. Hij stelde dan ook voor om geld bijeen te brengen om een gedenkteken voor Van Loon op te richten, maar hier schijnt niets van gekomen te zijn.[8]

Behalve zijn algemeen bekende *Nederlandsche Historipenningen* schreef Van Loon ook een ander belangrijk numismatisch werk, dat vrij zeldzaam is en nooit in een andere taal is vertaald[9]. Daardoor heeft het nooit de aandacht gekregen die het verdient. Het is een voor die tijd unieke handleiding voor medailleurs en voor verzamelaars van penningen, waarin hij de criteria uiteen zette waaraan een goede penning volgens hem moest voldoen, aan de hand van vele voorbeelden van goede en slechte penningen. Het bevat verder een overzicht van de penningkunde in andere Europese landen, verschillende

225) werden zijn handschriften, die hij aan de Leidse Universiteit had beloofd, na zijn dood geveild bij Varon in Den Haag, en kwamen de belangrijkste in het bezit van zijn vriend A. Gronovius, schepen van Leiden. Ieder verder spoor daarvan ontbreekt. Het manuscript van zijn boek *Historisch bewys dat het graafschap van Holland altyd een leen is geweest des duytschen ryks* (1748) bevindt zich in het Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet te Leiden.

7 Volgens P. de la Rue vertelde Van Loon hem dat dit treurspel, dat hij naderhand omgewerkt had, nog in manuscript was weggeraakt, maar Van Even verwijst naar een in 1711 te Rotterdam in octavo gedrukt treurspel *Plautianus*. Misschien doelde Van Loon op het manuscript van zijn herziene versie.

8 E. van Even, o.c., 226.

9 In 1994 heeft Dr. Robert Turfboer in Greenville NC, USA, een Engelse vertaling van de tweede editie van dit boek voltooid. Deze vertaling zal door Brill te Leiden worden uitgegeven.

verhandelingen over uiteenlopende numismatische onderwerpen, en tenslotte aanwijzingen aan verzamelaars, hoe zij het beste hun verzameling konden opzetten en ordenen. Deze *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde* kwam uit in 1717. Hij had toen net zijn *Nederlandsche Historipenningen* voltooid, maar door allerlei moeilijkheden zou het eerste deel pas zes jaar later gepubliceerd worden. Toen het vierde deel in 1731 was uitgekomen, herzag hij zijn *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde*, voegde er van alles aan toe, en publiceerde dat in 1732 onder de verkorte titel *Hedendaagsche penningkunde*.[10] Ongeveer in dezelfde tijd begon hij aan een boek over de vele penningen met betrekking tot Karel XII van Zweden (koning van 1697 tot 1718). Hoewel hij hiermee al vrij ver was gevorderd, zag hij er toch vanaf dit werk te voltooien, omdat hij het beter vond zich te wijden aan de eigen oude historiën, die "onder de assche van oneyndige verdichtselen bedolven lagen", en de verdere uitvoering over te laten aan diegenen die daartoe de tijd, de lust en de gelegenheid hadden.[11] Waar dit onvoltooide manuscript is gebleven, is niet bekend.
Daarna heeft hij nog een verhandeling in 5 delen geschreven over week- en jaarmarkten, en verschillende boeken over de Middeleeuwse geschiedenis van het graafschap Holland. Deze laatste werken werden in zijn eigen tijd, ten onrechte, verguisd. Door zijn, voor die tijd revolutionaire, ideeën over de staatkundige positie van de Nederlanden (vooral van het graafschap Holland) in de Middeleeuwen, raakte hij betrokken in een voor hem pijnlijke polemiek met andere historici, zoals Frans van Mieris, Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling, waarbij persoonlijke verdachtmakingen aan zijn adres niet geschuwd werden. De controverse ging over wat nu bekend is als de Bataafse mythe[12].

In 1610 had Hugo de Groot een tractaat gepubliceerd over de oudheid van de Bataafse, nu Hollandse, Republiek[13]. De opvattingen die hij hierin naar voren bracht hadden in de 18e eeuw nog niets van hun kracht verloren. Het kwam

10 G. van Loon, *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde*, Amsterdam 1717; 2e ed. *Hedendaagsche penningkunde*, 's-Gravenhage 1732. Er zijn ook geheel identieke exemplaren met het jaartal 1734.

11 G. van Loon, *Hedendaagsche penningkunde*, 81.

12 Zie H. Kampinga, *De opvattingen over onze oudere vaderlandsche geschiedenis bij de Hollandsche historici van de XVIe en XVIIe eeuw*, 's-Gravenhage 1917; H. van der Waal, *Drie eeuwen vaderlandsche geschied-uitbeelding 1500-1800. Een iconologische studie*, 2 dln., 's-Gravenhage 1952; E.O.G. Haitsma Mulier, "Hoofsche papegaaien" of "redelyke schepsels": Geschiedschrijvers en politiek in de Republiek in de eerste helft van de achttiende eeuw, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 102 (1987), 450-475.

13 H. Grotius, *Liber de antiquitate reipublicae Batavicae*, Leiden 1610; Nederlandse vertaling: *Tractaet van de outheyt van de Batavische, nu Hollandsche Republique*, 's-Gravenhage 1610.

erop neer, dat de Bataven de status van bondgenoten (socii) van de Romeinen hadden gehad, en dat de souvereiniteit van de Bataafse "edelen" steeds overgegaan was op hun opvolgers, ook onder de graven van Holland, en tenslotte op de Staten van de provincies. Dit idee was daarom zo belangrijk voor de inwoners van de Republiek, omdat het hun opstand tegen hun landsheer Philips II legitimeerde, evenals de Republikeinse staatsvorm. Volgens deze mythe hadden ook de Bataven een republiek gehad. Als een oorkonde het tegendeel scheen te bewijzen, dan moest deze vals zijn.
Van Loon had door zijn archiefonderzoek in de Zuidelijke Nederlanden ontdekt dat de Nederlanden na de Romeinse tijd deel uitgemaakt hadden van het Frankische rijk en daarna van het Duitse rijk. De graven waren leenmannen van de keizer. De gangbare opvatting was daarentegen dat er door de invallen van de Noormannen zoveel edelen waren gesneuveld, dat de overgeblevenen, om zich beter te kunnen verdedigen, een graaf hadden gekozen, maar dat de souvereiniteit bij hen bleef.
In 1734 publiceerde Van Loon zijn *Aloude Hollandsche Histori*[14]. In zijn Voorrede smeekte hij zijn lezers om hun vooroordeel op te geven, dat er in de Nederlanden een oude Staatse regeringsvorm zou zijn geweest, en pas te oordelen na lezing van zijn argumenten, met de in de noten vermelde bewijsstukken. De Nederlanders waren vrij, stelde hij, omdat zij daarvoor gevochten hadden tegen de Spanjaarden, niet omdat zij het recht hadden zelf hun staatsvorm te kiezen. Helaas baseerde Van Loon zijn argumenten gedeeltelijk op de z.g. Rijmkroniek van Klaas Kolijn, die hij in 1745 uitgaf[15]. Hij, en de andere historici van zijn tijd, dachten dat deze kroniek uit de 12e eeuw dateerde, maar in 1777 werd bewezen dat het een vervalsing was uit het eind van de 17e eeuw[16]. De *Aloude Hollandsche Histori* en zijn in 1746 gepubliceerde *Beschryving der aloude regeeringswyze van Holland*[17] werden niet vriendelijk ontvangen door de contemporaine historici. Zijn voormalige vriend Pieter van der Schelling schreef in 1746 een weerlegging[18]. Hij was extra op hem gebeten, omdat Van

14 G. van Loon, *Aloude Hollandsche Histori der Keyzeren, Koningen, Hertogen en Graaven; welken, sedert de komst der Batavieren in het thans genaamde Holland, tot de herstelling van 's Graaven Florents den Eerstens zoon, aldaar het Hooggebied gehad hebben*, 2 dln., 's-Gravenhage 1734.

15 Klaas Kolijn, *Geschicht-Historiaal rym, of rymchronyk...beginnende met den Simberschen vloed, en eyndigende met de dood van Graaf Dirk, 1156. Zynde voords...opgehelderd, en ...verrykt door Gerard van Loon*, 's-Gravenhage 1745.

16 In 1804 werd bekend dat de vervalser een zekere Reinier de Graaf moet zijn geweest. M.J. van Lieburg heeft zijn leven gereconstrueerd in: Reinier de Graaf (1674-1717) en de Rijmkroniek van Klaas Kolijn, *Documentatieblad werkgroep achttiende eeuw* 37 (1977), 4-24.

17 G. van Loon, *Beschryving der aloude regeeringswyze van Holland*, I-IV, Leiden 1744-1746.

18 P. van der Schelling, *De aloude vryheid, staatsregeering en wetten der Batavieren...verdeedigd tegen de beschuldigingen van Mr. G. van Loon*, Rotterdam 1746.

Loon de Rijmkroniek van Klaas Kolijn in 1745 had uitgegeven, terwijl hij wist dat Van der Schelling bezig was met de bewerking daarvan. Hij beschuldigde Van Loon van slinksheid en onchristelijkheid. Van Loon had namelijk de methode van Descartes geprezen, om niet-contemporaine bronnen kritisch en zonder vooroordeel te onderzoeken. Dit werd gevaarlijk gevonden, omdat het zou kunnen leiden tot een kritisch onderzoek van de Bijbel en de kerkvaders. Van der Schelling suggereerde dat Van Loon met zijn theorieën Spaansgezinde gevoelens aanwakkerde, en dat zijn Roomskatholieke godsdienst daar wel iets mee te maken zou hebben. Van Loon kwam als antwoord hierop in 1748 met bewijsstukken dat het graafschap Holland altijd een leen van het Duitse rijk was geweest[19]. Hij schijnt zich de beschuldigingen van zijn voormalige vrienden zo aangetrokken te hebben, dat hij in de laatste tien jaar van zijn leven alleen nog maar vertalingen van stichtelijke geschriften gemaakt heeft[20].

Van Loons *magnum opus*, de *Nederlandsche Historipenningen*, was niet het eerste werk over dit onderwerp. Al in 1620 had J.J. Luckius een aantal Nederlandse penningen beschreven[21]. Bijna 70 jaar later, in 1687, gaf de Franse Abbé Bizot in Parijs een boek uit dat geheel gewijd was aan de Nederlandse penningen in zijn verzameling uit de periode 1566 tot 1679, eindigend met penningen op de vrede van Nijmegen. In dit boek beeldde hij 167 exemplaren af, meest uniform van formaat, dus de meeste niet op ware grootte, met een korte beschrijving van de voorstellingen, een vertaling van de omschriften, en een summiere uitleg van de achtergrond, maar niet in een doorlopend verhaal. In het jaar daarna verscheen dit boek in Amsterdam, met dezelfde Franse tekst, en dit werd in 1690 gevolgd door een supplement, ook in het Frans, met 390 penningen die Bizot niet had gekend, en die bijeengebracht waren door Joachim Oudaen. In datzelfde jaar 1690 kwam een Nederlandse vertaling door Oudaen uit, waarin hij zijn supplement had geïntegreerd[22]. Deze vertaling bevatte dus bij elkaar ca. 560 penningen. Verder had de medailleur en penninghandelaar Nicolas Chevalier in 1692 een boek gepubliceerd, waarin alle penningen beschreven werden die betrekking hadden op koning-stadhouder

19 G. van Loon, *Historisch bewys dat het graafschap van Holland ... altyd een leen des Duytschen Ryks geweest is*, Leiden 1748.

20 O.a. de *Soliloquia* van Augustinus en *De imitatione Christi* van Thomas a Kempis. Zie E. van Even (noot 4), p. 222.

21 J.J. Luckius, *Sylloge numismatum elegantiorum*, Straatsburg 1620.

22 P. Bizot, *Histoire métallique de la République de Hollande*, Parijs 1687, Amsterdam 1688 en 1690. Nederlandse vertaling: *Medalische historie der Republyk van Holland*, Amsterdam 1690. Oudaens naam staat niet op de titelpagina, maar aan het einde van zijn Nootwendig Voor-Bericht aan den Lezer.

Willem III[23]. De meeste daarvan waren dus nog van zeer recente datum, gezien de vele penningen die op de overtocht van 1688, de kroning van 1689 en de veldtocht in Ierland waren geslagen.

Dit waren gedrukte werken, maar er was ook nog een aantal 17e eeuwse verzamelaars geweest met belangrijke overheidsbetrekkingen, die aan een dergelijk boek begonnen waren. Zij werden allemaal door de dood overvallen, voordat zij hun werk hadden kunnen voltooien, Van Loon noemt ze op in zijn *Inleiding tot de heedendaagsche penninkunde* en verwijst daarbij naar Oudaens Voorbericht in zijn Nederlandse Bizotvertaling van 1690[24]. Oudaen had verschillende van deze auteurs zelf gekend en had sommige van de handschriften gezien. Hij betreurde het dat ze verwaarloosd bij de erfgenamen waren blijven liggen "om van de motten en schieters geknaagt, en van 't vermuffend bederf geschonden en verteert te worden".

Van Loon vertelt in het Voorbericht van zijn *Nederlandsche Historipenningen*, en, uitvoeriger, in *Hedendaagsche Penningkunde*, hoe hij er toe kwam om het werk van Bizot over te doen. Hoewel zijn liefde voor de penningkunde door dat werk was gewekt, ergerde hij zich toch aan allerlei verkeerde interpretaties en vertalingen, en vooral aan het feit dat de formaten van de afbeeldingen niet klopten met die van de penningen zelf[25]. In de Nederlandse editie van Bizot had Oudaen b.v. rekenpenningen afgedrukt als penningen van groot formaat, zoals Bizot ook zelf had gedaan, maar daaronder had Oudaen ze nog eens op hun juiste formaat afgedrukt. Verzamelaars gingen zoeken naar de grotere penningen, en toen ze deze vanzelfsprekend niet vonden, lieten zij ze maken, om hun verzamelingen te completeren[26]. Dergelijke vergrote versies van rekenpenningen, die eind 17e/begin 18e eeuw zijn gemaakt, komen nu nog wel eens in veilingen voor. Alleen in die gevallen wordt nog naar Bizot verwezen, want Van Loon liet deze pseudopenningen weg uit zijn boek. In alle andere gevallen is Bizot geheel achterhaald door Van Loons standaardwerk.

Toen Van Loon in 1710 nog maar pas was begonnen aan zijn verbeterde versie van Bizot, kreeg hij bezoek van de eigenaar van een van de belangrijkste

23 N. Chevalier, *Histoire de Guillaume III, Roy d'Angleterre, d'Ecosse, de France, et d'Irlande, Prince d'Orange...*, Amsterdam 1692.

24 Oudaen noemt Melchior Barlaeus, Rochus van den Honaard, Andries Jacobsz van Wouw, Gerard Schaap, Anthonius Thysius en Beukel van Zanten. De manuscripten van Schaap en een vroeg-18e eeuwse kopie van het manuscript van Van Zanten worden bewaard in het Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet te Leiden.

25 G. van Loon, *Hedendaagsche penningkunde*, 131-134.

26 G. van Loon, *Nederlandsche Historipenningen* I, Voorbericht ***** 1, recto en verso.

fig: 19.

De moord op Willem van Oranje, 1584, uit Bizot, *Histoire métallique*, Nederlandse vertaling, 1690, afb. 19 tegenover p. 46

verzamelingen van Nederlandse penningen, Andries Schoemaker uit Amsterdam[27]. Hij was een welvarende koopman, 23 jaar ouder dan Van Loon, intelligent en met een brede culturele belangstelling, maar hij had geen academische opleiding genoten en kende geen andere talen dan het Nederlands. Al zijn eigen penningen had hij, voor zover ze niet in Bizot stonden, uitgetekend. Met die tekeningen, en met de plaatjes die hij uit Bizot had geknipt, had hij een plakboek gemaakt met korte toelichtingen op de afbeeldingen. Omdat hij geen Latijn kende, de taal van de meeste omschriften, en niet genoeg van de geschiedenis afwist, kon dit nooit een wetenschappelijk werk worden. Schoemaker stelde voor dat Van Loon bij een eerder jaar zou beginnen dan Bizot, nl. het jaar van de afstand van Karel V, 1555, inplaats van 1566, en dat hij in zijn werk ook die penningen uit zijn eigen collectie en die van andere grote verzamelaars zou opnemen die bij Bizot ontbraken. Schoemaker zou zijn penningen en tekeningen aan Van Loon ter beschikking stellen, en Van Loon zou hem zijn tekst toesturen, die hij dan in zijn plakboek kon overnemen[28].
Van Loon ging nu aan de slag, en na zes jaar was hij klaar. Hij was bij uitstek de geschikte persoon om dit werk tot een goed einde te brengen. Hij had voldoende tijd, geld en energie, en hij was geleerd genoeg om de betekenis van de voorstellingen op de penningen en van de Latijnse teksten te kunnen begrijpen. Uit Van Loons uiteenzetting over de voorgeschiedenis was toch niet helemaal duidelijk naar voren gekomen wat nu precies ieders aandeel was, want 60 jaar na Van Loons dood beschuldigde Gerard Karl Hultmann, een achterkleinzoon van Schoemaker, hem van plagiaat. Schoemaker had nl. nog talloze andere plakboeken gemaakt, waarbij hij Van Loons tekst had overgeschreven, en nu meende zijn nazaat dat die tekst de originele was, die Van Loon had gekopieerd. Gelukkig werd al snel een brief gevonden van Andries Schoemaker aan zijn zoon Gerrit uit 1728, waarin hij de juiste toedracht duidelijk maakte. Het bleek dat de beschrijvingen en achtergrondgeschiedenis door Van Loon waren geschreven, en dat hij die telkens naar Schoemaker stuurde om te kopiëren, als tegenprestatie voor het gebruik van Schoemakers verzameling, die de basis was van Van Loons beschrijvingen[29].

27 Graaf Maurin Nahuys, Andries & Gerrit Schoemaker, *De Dietsche Warande* 17 (1888), 5-60.

28 G. van Loon, *Nederlandsche Historipenningen* I, Voorbericht *** *** *2. Hier zegt Van Loon dat Schoemaker zijn penningen "in het koper gebragt" had, d.w.z. gravures had laten maken, maar elders wordt alleen over tekeningen gesproken; *Hedendaagsche penningkunde*, 134-136; J. Scheltema, Mr. van Loon geregtvaardigd..., *Geschied- en letterkundig mengelwerk* 4 (1825), 170-172.

29 J. Scheltema, o.c., 155-176. Van Even, o.c. 212, noot 2 en 240-242, wijst er op dat Van Loon ook lang na Schoemakers dood vriendschappelijke betrekkingen onderhield met diens familie.

Toen drie delen van de *Nederlandsche Historipenningen* in 1716 klaar waren, zocht Van Loon een uitgever. In die tijd waren boekhandelaren tevens uitgevers. Twee daarvan, François l'Honoré en Zacharia Chatelain in Amsterdam, vond hij bereid om zijn werk te publiceren. In *Hedendaagsche Penningkunde* vertelt hij over de moeilijkheden die daarop volgden[30]. Hij had de uitgave aan hen afgestaan, zonder een financiële vergoeding te bedingen. Hij vroeg alleen 12 exemplaren, die hij aan vrienden wilde geven. Van Loon had al gravures laten maken van de penningen uit de eerste elf jaren (dus de periode vóór Bizots beginjaar 1566) en hij had al een proefblad laten drukken, toen de uitgevers plotseling met de eis kwamen dat het werk in het Frans uitgegeven moest worden en dat de tekst rigoureus moest worden ingekort. Volgens hen was de achtergrondgeschiedenis al in genoeg andere boeken te vinden. Van Loon weigerde dit, en toen l'Honoré en Chatelain hem dreigden dat zij een uitgave elders zouden beletten, omdat zij naar hun zeggen een octrooi op de vermeerderde editie van Bizot hadden, vroeg Van Loon op zijn beurt snel octrooi aan bij de Staten van Holland. Maar door deze "haspeling" durfden andere uitgevers niet aan publicatie te beginnen. Na bemiddeling door zijn invloedrijke vriend Cornelis Backer bleek een combinatie van vijf boekhandelaren in Den Haag uiteindelijk bereid om zijn werk uit te geven. Toen de helft van de gravures van het eerste deel klaar was, hoorde Van Loon dat de oorspronkelijke Amsterdamse uitgevers bezig waren met het drukken van een boek over Nederlandse penningen, samengesteld uit de oude platen van Bizot die zij hadden gekocht (volgens Van Loon) en uit de gravures die Van Loon hun had afgestaan, toen hij nog dacht dat zij zijn werk wilden publiceren. Om verlies voor zijn Haagse uitgevers te voorkomen werd een inschrijving geopend op zijn toen nog uit drie delen bestaande *Nederlandsche Historipenningen*. 900 liefhebbers van penningen schreven in[31]. Door telkens nieuwe penningvondsten zijn het tenslotte vier delen geworden.

L'Honoré en Chatelain kwamen inderdaad in hetzelfde jaar waarin Van Loons eerste deel verscheen, in 1723, met *Explication Historique des Médailles des Provinces-Unies des Pays-Bas*, als een soort Appendix bij een groter boek over de geschiedenis der Nederlanden. De auteur was de bekende historicus Jean le Clerc[32]. Deze *Explication Historique*, die ook apart verscheen, heeft nooit met de *Nederlandsche Historipenningen* kunnen concurreren, en het wordt dan ook nooit geciteerd. Als handboek is het waardeloos. De tekst is zeer summier, de formaten van de penningen zijn vaak verkeerd, de gravures

30 G. van Loon, *Hedendaagsche penningkunde*, 136-137.

31 Een lijst van inschrijvers is opgenomen voorin deel 3.

32 J. le Clerc, *Histoire des Provinces-Unies des Pays-Bas ... avec les principales médailles et leur explication*, 3 dln., Amsterdam 1723-1728.

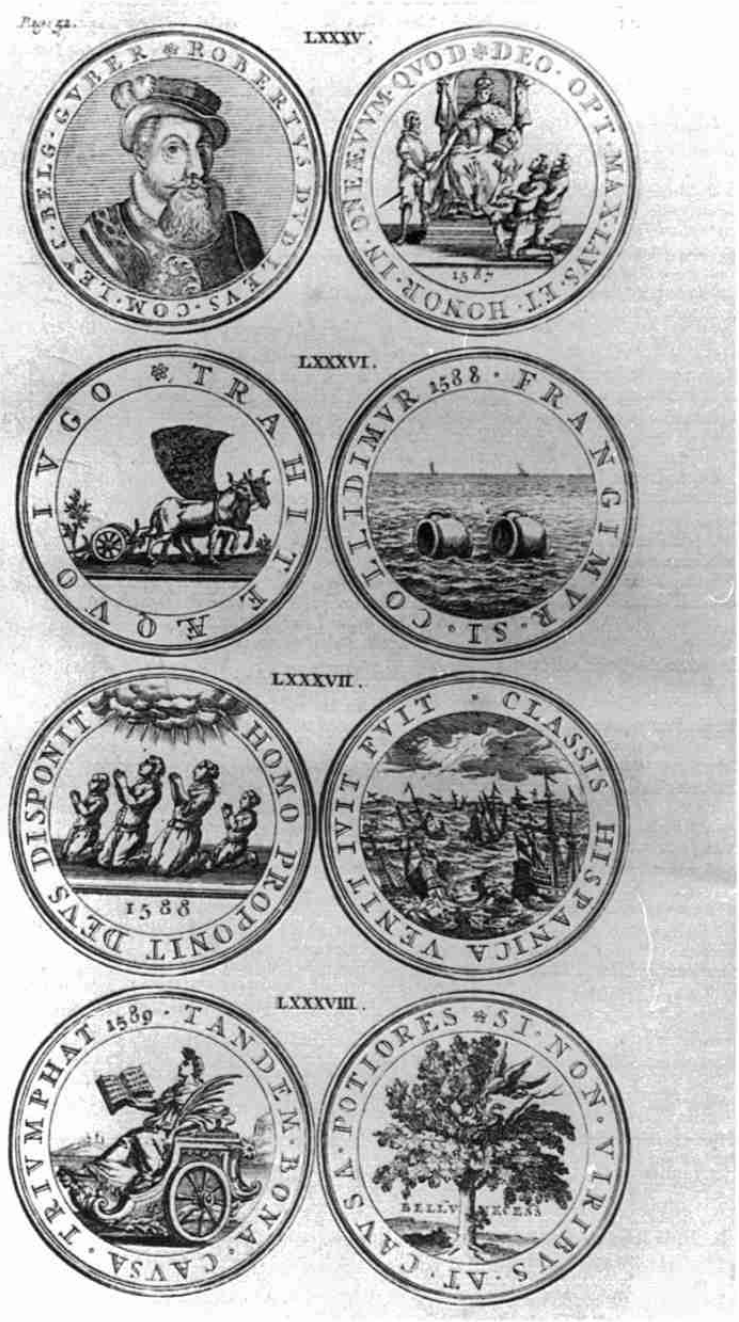

J. le Clerc, *Explication historique des médailles*, p. 52. De penningen zelf tonen aanmerkelijke verschillen in allerlei details. De penning LXXXV bovenaan combineert de vz. van een penning op het vertrek van Leicester uit de Nederlanden in 1587 met de kz. van een penning die de steun van Koningin Elizabeth aan de Nederlandse Protestanten symboliseert, 1587

geven de penningen niet correct weer, de voor- en keerzijden horen vaak niet bij elkaar. De afbeeldingen verschillen van die in Bizot, dus Van Loons mededeling dat de uitgevers deze hadden gekocht kan niet waar zijn.
Waarschijnlijk is Jean le Clerc niet verantwoordelijk voor deze tekortkomingen. In de laatste zin van de Voorrede bij het eerste, historische, gedeelte van zijn boek, zegt hij dat hij niets met het penninggedeelte te maken heeft gehad, maar dat de boekhandelaren, die ze al hadden (waarschijnlijk bedoelt hij de gravures) hebben gemeend ze te moeten gebruiken, en dat heel wat mensen hen daarvoor dankbaar zullen zijn. Merkwaardigerwijze is het Voorbericht bij het penninggedeelte daarmee in tegenspraak. Hier beroemt Le Clerc zich er op dat zijn werk veel beter is dan dat van Bizot. Misschien bedoelde hij dat alleen de gravures buiten zijn verantwoordelijkheid vielen.
In de vijf jaren na de voltooiing van *Nederlandsche Historipenningen* (dus 1732-1737), verscheen de Franse vertaling[33], en bovendien drie delen door Frans van Mieris over de penningen van de 150 jaar die aan Van Loons begindatum voorafgaan, gebaseerd op dezelfde formule[34]. Aangezien er in die 150 jaar nog niet veel penningen in de Nederlanden gemaakt werden, bestaat dit laatste werk voor een groot deel uit later gemaakte penningen op eerdere gebeurtenissen, uit rekenpenningen en portretmunten, b.v. talers en testons.

In zijn Opdracht aan de burgemeesters van Delft, voorin Van Loons eerste deel, noemt hij penningen "de metaale boekstaaven onzes Lands". Hij verdedigt zich tegen die geleerden die alleen de studie van klassieke auteurs en objecten de moeite waard vinden, door er op te wijzen dat in zijn boek even grote helden vereeuwigd worden als de helden uit de oudheid, nl. de voorvaderen die de macht van de Spaanse koning hebben weerstaan. De penningen getuigen van hun grote daden, die ze met Gods hulp hebben verricht.
In zijn Voorbericht zet hij de redenen uiteen, waarom hij het nodig heeft gevonden over de penningen van zijn eigen land te schrijven, en welke principes hij daarbij in acht heeft genomen. Er is, zegt hij, zeer veel geschreven over antieke munten (in de 18e eeuw vaak aangeduid als médailles, vdM), maar die van het eigen vaderland worden verwaarloosd. Verzamelaars bezitten veel penningen waarvan ze de achtergrond en betekenis niet kennen. Antieke munten hebben natuurlijk wel voorrang, omdat ze zo oud zijn, maar daarom mogen de penningen nog niet vergeten worden, want de geschiedenis die ze vertellen staat de penningverzamelaar veel nader. Men zou kunnen zeggen dat antieke munten betrouwbaarder zijn dan penningen, omdat ze door de overheid zijn

33 Zie noot 3.
34 F. van Mieris, *Histori der Nederlandsche vorsten*, 3 dln., 's-Gravenhage 1732-1735.

geslagen, maar wie kan garanderen dat daar geen leugens op staan terwille van de eigen glorie? Er zijn trouwens ook wel meer dan 1000 penningen in de Nederlandse Republiek geslagen in opdracht van de overheid. Die penningen, en ook andere die in opdracht van particulieren of zonder opdracht zijn geslagen, zijn net zo geloofwaardig als contemporaine geschiedschrijvers. Daaronder bevinden zich ook mensen die als "hoofsche papegaaien" alles hebben opgeschreven wat hun meesters wilden en dat zal bij officiële munten en penningen soms ook wel het geval zijn geweest. Moderne penningen zijn daarom net zo betrouwbaar of onbetrouwbaar als antieke munten, maar omdat ze ons nader staan, verdienen ze onze bijzondere aandacht.
Zijn geschiedschrijving, zegt hij, voldoet niet aan de principes die daarvoor gelden, omdat hij het verhaal heeft aangepast aan de penningen. Daardoor worden onbelangrijke zaken soms breed uitgemeten, terwijl belangrijke in een paar regels worden weergegeven, maar zijn boek kan toch een beknopte historie van de voornaamste gebeurtenissen in de Nederlanden genoemd worden. Hij hoefde dan ook niet telkens uitvoerige uitleg te geven van de symboliek en de omschriften, omdat die al duidelijk geworden waren door het bijbehorende verhaal. Deze nieuwe manier van schrijven heeft het hem mogelijk gemaakt neutraal te blijven in netelige kwesties (hij bedoelt de godsdienstige en politieke twisten die de Republiek van tijd tot tijd teisterden). Uit de beschrijving van de penningen kan de lezer zijn eigen conclusies trekken. Hij verdedigt ook zijn keuze om het werk in het Nederlands te publiceren. Sommige mensen vinden de Franse taal eleganter. Voor iemand die over Nederlandse zaken schrijft is het Nederlands echter een geschiktere taal, temeer omdat deze niet voor enige andere taal onder hoeft te doen in uitdrukkingskracht en rijkdom aan woorden.
Daarna houdt hij een uitvoerig betoog over de functie en het gebruik van herdenkingspenningen, rekenpenningen[35] en noodmunten. Deze laatste zijn wel geen penningen, maar zij getuigen van de tijden dat het vaderland in nood was,

35 Van Loon had in 1714 alvast een kopie van de voorrede, die hij bij zijn *Nederlandsche Historipenningen* wilde afdrukken, aan zijn vriend Cornelis van Alkemade gestuurd. Die had zelf duizenden rekenpenningen afgetekend en er een (nooit gepubliceerde) voorrede bij geschreven over het nut van dergelijke penningen voor de geschied- en oudheidkunde. Blijkbaar heeft Van Alkemade Van Loon verweten dat hij gegevens uit deze voorrede had gebruikt. Van Loon antwoordde hem op 14 augustus 1714 dat hij nooit het geluk had gehad die te lezen, maar dat hij zijn gegevens had gekregen van een Heer Droste, wiens voorouders als regeringsleden rekenpenningen hadden ontvangen, die hij nog bezat, en dat hij de kennis over de functie daarvan had opgedaan uit een oud boekje. In 1733 vertelde Van Loon aan P. de la Rue (zie noot 3) dat Van Alkemade in zijn *Nederlandsche Displegtigheden*, Rotterdam 1732, veel gegevens van anderen, en ook van hemzelf, gebruikt had zonder bronvermelding. Zie E. van Even, o.c., p. 230-231; TMP 13 (1905), 164; P.P.H. van Alkemade, *Cornelis van Alkemade 1654-1737* (niet in de handel), 1968, 41.

en zijn daarom belangrijk als historische documenten, net als geklopte munten, die hij ook afgebeeld heeft.
De niet-contemporaine gedenkpenningen heeft hij met een asterisk gemerkt, om te voorkomen dat men zou denken dat hij niet wist dat ze later gemaakt zijn, of, als hij ze weg zou laten, dat hij ze niet kende. Hij heeft alles op ware grootte weergegeven en alleen penningen die hij zelf heeft gezien, hetzij in natura, hetzij in een boek. Ongedateerde penningen met betrekking tot bepaalde personen heeft hij geplaatst in het jaar waarin die persoon in het verhaal voorkomt.
Hij heeft onpartijdig alles opgenomen, mooi of lelijk, gunstig of ongunstig voor het land. Want de tegenspoeden stellen de voorspoeden des te beter in het licht en de "wanstaltige" doen de "welgemaakte" des te beter uitkomen. Hij heeft ze niet om hun schoonheid opgenomen, maar alleen om hun waarde als historische documenten. Aldus Van Loon in zijn Voorbericht.
In al zijn boeken heeft Van Loon zijn bronnen steeds in de marge aangegeven. Hieruit blijkt zijn enorme belezenheid. Door zijn grondige kennis van zijn materiaal is zijn werk nog steeds bruikbaar, hoewel onze kennis door later onderzoek op allerlei gebied sterk is toegenomen.

Van Loons andere belangrijke numismatische werk, de *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde*, schreef hij, zoals hij uiteenzet in zijn Voorbericht, omdat beginnende verzamelaars vaak niet weten waar ze op moeten letten, en hoe ze een penningverzameling moeten opzetten. Als ze daarmee problemen kijgen, vermindert hun enthousiasme en soms houden ze zelfs op met verzamelen. Hij heeft dit boek in een losse conversatiestijl geschreven. Aan medailleurs en verzamelaars geeft hij verstandige raad. Soms wordt hij wat emotioneel, als zijn verontwaardiging over een slechte penning hem teveel wordt. De tweede editie van 1732/4 is veel uitvoeriger dan de eerste van 1717, met veel meer citaten uit de klassieken en een groter vertoon van geleerdheid, dat hier en daar in wijdlopigheid ontaardt. Enkele fouten uit de eerste editie zijn nu verbeterd. Hij wist na jaren van studie tenslotte ook veel meer.
In zijn Voorbericht somt hij weer de redenen op, waarom moderne penningen net zo belangrijk zijn als antieke munten. Die had hij ook al vermeld in het Voorbericht bij de *Nederlandsche Historipenningen*, dat hij al voltooid had toen hij zijn *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde* schreef, maar dat pas zes jaar later zou uitkomen.
Verder herhaalt hij de traditionele argumenten van de humanistische geschiedschrijvers over het nut van de bestudering van de geschiedenis, die ook gelden voor de bestudering van penningen. Het belangrijkste is dat die studie een aansporing tot deugd inhoudt. Penningen houden de loffelijke daden van vorsten,

helden en geleerden in de herinnering vast. In dat opzicht zijn penningen zelfs beter dan antieke munten, want daarop wordt ook de herinnering aan slechte mensen bewaard, zoals Cleopatra en Nero.

Het boek is verdeeld in drie delen. Het eerste deel bevat een verhandeling over de oorsprong van het geld en over de oudste munten van Holland (een stokpaardje dat niets met penningen te maken had), volgens Van Loon om hiermee "den leezer het wezentlyke onderscheid tusschen het Geld en de Penningen te ligter te doen begrypen".
Een interessant aspect is, dat hij in de eerste editie van 1717 nog de al eerder genoemde theorie van Hugo de Groot aanhangt, nl. dat de Hollanders altijd autonoom geweest waren, dat dus het muntrecht berustte bij de vergadering van de Edelen, een soort voorlopers van de provinciale Staten van de Republiek, die dat muntrecht aan de graven overdroegen. In de 11e eeuw waren de graven te zwak geworden om zich te handhaven en hadden zich van de steun van de Duitse keizer verzekerd, die toen het muntrecht aan hen gaf, en dat was sindsdien altijd bij de latere graven gebleven, van wie Philips II de laatste was. "Doch met het afzweeren van den koning van Spanje als Grave van Holland, 't geen in het jaar 1581 bij openbaare Raads-besluyt der Staaten is voorgevallen, is het regt van geldmunten tot den Staat wedergekeerd, van wien het de Graven eertyds hadden ontfangen". In de tweede editie, die uitkwam vlak voor zijn controversiële boek over de Middeleeuwse geschiedenis van het graafschap Holland[36], komt zijn nieuwe inzicht tot uiting, dat hij gewonnen had door zijn bestudering van oude archiefstukken. Hij kondigt aan dat hij alles zal bewijzen in het boek over de Hollandse geschiedenis dat op uitkomen staat, maar legt vast uit, dat Holland eerst een onderdeel was van het Frankische rijk, en sinds de 10e eeuw van het Duitse rijk, en dat de graven het muntrecht van de keizer kregen. Door het afzweren van Philips II "is ook het muntrecht, waarmede de Duytsche Keyzer den Graaf eertyds beschonken had, thans als een gevolg van die verklaaringe aan de Staaten gekomen".

Het tweede gedeelte van de *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde* bestaat uit een overzicht van de penningkundige geschiedenis van vele Europese landen, en van de handboeken die daarover zijn geschreven[37]. Bij de Franse penningen prijst Van Loon de Histoire Métallique [38] en vertelt hij over

36 Zie noot 14.

37 In de tweede editie wordt ieder land veel uitvoeriger behandeld dan in de eerste, en ook het aantal besproken landen is groter.

38 De serie penningen ter meerdere glorie van Lodewijk XIV, ontworpen door de Académie royale des médailles et des inscriptions, was gepubliceerd in *Médailles sur les principaux événements du règne de Louis le Grand avec des explications historiques*, Paris 1702.

de totstandkoming daarvan. Hij heeft gehoord dat Lodewijk XIV het boek in luxe editie, en de serie penningen in een kastje, altijd meegaf aan buitenlandse gezanten als zij afscheid namen, "om de luyster zyner daaden des te beeter door de geheele wereld te verspryden". Voordat hij ze gaf aan de buitengewone gezant van de Republiek bij het sluiten van de Vrede van Utrecht in 1713, Sicko van Goslinga, liet hij die penningen eruit verwijderen die geslagen waren op nederlagen van de Nederlanden, om geen aanstoot te geven.
Natuurlijk heeft Van Loon de meeste aandacht voor de ontwikkeling van de penningkunde in de Nederlanden, en daaraan wijdt hij dan ook een apart hoofdstuk. Daar vertelt hij ook (het uitvoerigst in de tweede editie) over de moeilijkheden die hij ondervond voordat zijn *Nederlandsche Historipenningen* kon worden uitgegeven, en geeft hij een opsomming van diegenen die al eerder geprobeerd hadden om er een boek over te schrijven, en van de voornaamste contemporaine verzamelaars, met wat bijzonderheden over hun functies en de aard van hun collecties[39].

Het derde gedeelte van de *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde* is voor moderne lezers het interessantst, omdat daarin Van Loons ideeën over de criteria voor het maken van een goede penning duidelijk worden. Hij beroept zich hierbij telkens op het voorbeeld dat gegeven wordt door Romeinse munten en door de penningen van de Histoire métallique, gemaakt volgens de principes van de Académie royale des médailles et des inscriptions. Herhaaldelijk uit hij zijn bewondering daarvoor.
De meeste van zijn aanwijzingen aan medailleurs zijn heel verstandig, maar hij houdt wel heel rigide vast aan de normen van de Franse Académie, die hij prijst als "staalen wetten". Volgens Van Loon is het voordeel van die wetten dat men altijd uit de penning zelf kan afleiden voor welke gelegenheid deze werd geslagen.
In aparte hoofdstukken behandelt hij de klassieke regels van eenheid van plaats, tijd en handeling. Hij geeft veel voorbeelden, met illustraties, van penningen die daar perfect mee in overeenstemming zijn, en andere die tegen deze regels zondigen. Aan het begin van het derde gedeelte verzucht hij: "Ja! de onbezonnen vryheid in 't ontwerpen van penningen naar eige en onbedwonge welgevallen is thans te tyd tot dien top van ongeregeldheid gesteegen, dat eenigen, op 't hooren melden van oude grondregelen in 't penningmaaken, die, als belachgelyke en onwaardige hersenschimmen van des schryvers eyge uytvindingen, zullen uytkryten"[40].

39 Zie hierboven p. 70.
40 *Hedendaagsche penningkunde*, 100.

Voorbeelden, gegeven door Van Loon, van goede en slechte penningontwerpen:
(a) Verovering van Béthune, St. Venant en Aire, 1710, door J. Croker. Een goed voorbeeld van eenheid van handeling;
(b) Verijdelde invasie van Schotland, 1708, door M. Smeltzing. Geen eenheid van plaats.

Voorzijden worden in een apart hoofdstuk besproken. Daar moet altijd een portret op staan, of, als dat niet mogelijk is, een vervangende personificatie met een omschrift. De keerzijde moet een aanvulling daarop zijn, met een uitleg van de herdachte gebeurtenis. Alles moet ook duidelijk zijn voor latere generaties, die niet met het onderwerp vertrouwd zijn.
De keerzijden deelt Van Loon in drie soorten in, nl. eenvoudige ruggestukken, zinnebeeldige en gemengelde. Naar eigen zeggen heeft hij die afgeleid uit zijn studie van Romeinse munten, maar diezelfde indeling komt ook voor in de inleiding door Abbé Paul Tallemant tot de eerste, luxe, editie van de *Médailles sur les principaux événements du règne de Louis le Grand* uit 1702 (zie noot 38). In haar boek over de penningen van de Histoire Métallique[41] vermeldt Jacquiot dat deze inleiding afgekeurd werd door Lodewijk XIV en daarna vernietigd. Zij heeft deze echter kunnen afdrukken, omdat een kopie bewaard is gebleven in het Cabinet des Médailles. Van Loon kende Tallemant's inleiding ook, want in 1715, een paar jaar voordat hij zijn *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde* publiceerde, schreef hij aan Van Alkemade: "zoo UE kon dienen met eene opgestelde fransche voorrede door de fransche academie der penningen gemaakt om voor het groot werk des konings geplaatst te worden het is tot uwen dienst. want daar in worden alle de gronden om goede penningen te maken en uyt te leggen zeer deftig aangetoont, dan het is om andere toevallen noijt in 't ligt gekomen: maar in de plaats van dat eene andere voorrede gemaakt"[42]. Waarschijnlijk waren er kopieën in omloop, overgeschreven uit de zeldzame exemplaren van de luxe editie die aan hooggeplaatste personen waren toegezonden, voordat de oorspronkelijke inleiding was vernietigd. Van Loon verwijst er in zijn boek echter niet naar. Hij doet het voorkomen alsof hij deze classificatie zelf bedacht heeft.
Eenvoudige keerzijden geven gebeurtenissen op een realistische manier weer, en ook de bijbehorende omschriften zijn feitelijk van aard. Op zinnebeeldige keerzijden staan personificaties en figuurlijke teksten, die banale onderwerpen naar een hoger niveau kunnen tillen. Gemengelde combineren een symbolische voorstelling met een feitelijke tekst, of omgekeerd. Ook hier geeft Van Loon weer veel voorbeelden van goede en slechte penningen. Essentieel is, dat de symboliek verhevener moet zijn dan de zaak die wordt uitgebeeld. Vorsten mogen b.v. wel als goden, maar niet als dieren worden voorgesteld. Door dat laatste zouden zij neergehaald worden.
De op- en omschriften zijn de ziel van de penning. Zij moeten natuurlijk vooral in dienst staan van de duidelijkheid, en daarom moeten zij kort zijn,

41 J. Jacquiot, *Médailles et jetons de Louis XIV d'aprés le manuscrit de Londres Add. 31.908*, Paris 1968, I, p. LV-LVI en CXVII-CXXVI.
42 E. van Even, o.c., 235.

Voorbeelden van slechte penningontwerpen:
(a) Overwinning van Prins Eugenius van Savoye over de Fransen bij Luzara, 1702, door M. Smeltzing, die de Franse generaals aanduidt door hun namen erbij te zetten; (b) Overwinning van de Bondgenoten in de Spaanse Successieoorlog over Philippe d'Anjou bij Almanara, 1710, door P.H. Müller. De Duitse en Franse koninklijke aanvoerders worden op een onwaardige manier gesymboliseerd door een vechtende adelaar en haan.

zoals op de Romeinse munten, en zij mogen alleen betrekking hebben op het onderwerp van de penning. Bestaande dichtregels van klassieke auteurs mogen wel gebruikt worden, maar het is erg moeilijk iets te vinden dat precies van toepassing is. De teksten moeten vooral kort en "deftig" zijn. Desnoods mogen de omschriften wat onduidelijk zijn, als alles maar goed uitgelegd wordt in de afsnede, zoals de Franse Academie ook altijd doet. Hij verklaart dat hij het als een eer beschouwt om hun regels uit de verte te volgen, en hij verzucht: "haare ondervinding in die konst is zoodanig, dat te wenschen waar, dat die van alle Penningmaakers was opgevolgd en inachtgenomen, en dan zoude dit werkje ook onnodig zijn geweest"[43].
Omschriften kunnen het beste in het Latijn gesteld worden. Het is een dode taal, die niet meer verandert, en hij zal dan ook altijd begrijpelijk blijven. Omdat het Latijn al zoveel eeuwen bestaat, zal het ook zeker algemeen bekend blijven onder geleerden.
In een van zijn laatste hoofdstukken behandelt Van Loon nog de jaartallen en chronogrammen op penningen, de kleding van de afgebeelde personen (bij voorkeur de kledij van de antieke wereld, want die wordt niet ouderwets en dus belachelijk) en satirieke penningen. Die laatste keurt hij sterk af: "Vooral zijn deeze schenstukken verachtlyk, byaldien zy de gekroonde hoofden aanranden, welke om de hoogheyd hunner bedieningen Heylig, dat is Onschenbaar, by ieder geacht worden: en diensvolgens boven het bereyk aller eerquetsingen behoorden te weezen"[44].
In een sluitrede geeft hij tenslotte aanwijzingen aan verzamelaars over b.v. thema's die men kan verzamelen, het onderscheiden van valse en echte penningen, of hoe zij hun collectie het beste kunnen arrangeren en opbergen. Tenslotte volgen nog suggesties voor boeken die men zou kunnen lezen, om zich verder te bekwamen.

Of de verzamelaars zijn aanwijzingen opvolgden, is niet bekend. Het is wel zeker dat althans één medailleur zijn boek goed bestudeerd heeft, nl. Martinus Holtzhey. In de eerste editie van 1717 geeft Van Loon een voorbeeld van een goed ontwerp voor een penning op de zojuist gesloten Vrede van Utrecht en overdracht van de Spaanse Nederlanden aan Oostenrijk[45]. Die penning bestond toen nog niet. In de tweede editie van 1732/4 geeft hij weer dat voorbeeld, maar nu voegt hij eraan toe: "welke nu onlangs te Amsterdam door den penningmaaker Maarten Holtzhey gemaakt is"[46]. Een bijkomend interessant

43 *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde*, 140.
44 *Hedendaagsche penningkunde*, 264.
45 *Inleiding tot de heedendaagsche penningkunde*, 103-104.
46 *Hedendaagsche penningkunde*, 216-217.

aspect van deze opmerking is, dat hierdoor bewezen wordt dat Holtzhey de penning niet in 1716 maakte, maar veel later, en dat deze penning dus geen bewijs is, dat hij toen al in de Nederlanden woonde en werkte[47].
Op zijn vele andere penningen heeft Holtzhey de meeste fouten vermeden waartegen Van Loon waarschuwde, maar gelukkig heeft hij zijn rigide voorschriften toch niet al te consequent opgevolgd. Hoewel Van Loons principes niet langer bruikbaar zijn voor moderne medailleurs, blijft het, door zijn levendige schrijfstijl, nog steeds een genoegen om zijn boek te lezen.

47 Zie G. van der Meer, Martinus Holtzhey's eerste jaren in Nederland, *De Geuzenpenning* 14 (1964), 17-19.